

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเพณีการทำบุญสลากภัตวัดตากฟ้า พระอารามหลวง อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ มีความโดดเด่นในเรื่องของการสืบสานประเพณีอันดีงามในเรื่องของการทำบุญสลากภัตเป็นวัดเดียวในจังหวัดนครสวรรค์ ที่มีการรักษาประเพณีทำบุญสลากภัตตามแนวทางที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังมีการวางรูปแบบของการทำบุญสลากภัตให้มีความโดดเด่นจนเป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนทั่วไปในสังคมของประเทศไทย โดยมีพระราชบัญญัติว่าที่ เจ้าอาวาสวัดตากฟ้า พระอารามหลวงองค์ปัจจุบัน ซึ่งท่านดำรงสมณศักดิ์ในตำแหน่งทางคณะสงฆ์ไทยรองเจ้าคณะภาค ๔ โดยทำให้ประเพณีการทำบุญสลากภัตมีความโดดเด่น และแตกต่างจากประเพณีการทำบุญสลากภัตในภาคอื่นๆ ของประเทศไทย ประเพณีการทำบุญสลากภัตวัดตากฟ้า หรือบุญวันวิสาขบูชา บุญประเพณีปฏิบัติที่พุทธศาสนิกชนชาวตากฟ้าได้ถือปฏิบัติมาในทุกๆ วัด ตั้งแต่ในอดีตหลายสิบปีมาแล้ว คือ "บุญสลากภัต" โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่วัดตากฟ้า ได้จัดเป็นประเพณีมาทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ พระศรีสุทธีเวที (จิต ฐิตเวที ป.ธ.๙, กศ.ม.) หรือ เจ้าคุณจิต เจ้าคณะอำเภอตากฟ้า และเจ้าอาวาสวัดตากฟ้าพระอารามหลวง เป็นผู้ริเริ่มสนับสนุนและส่งเสริมให้มีประเพณีบุญสลากภัตเป็นประจำทุกปี มาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งมีสภาวัฒนธรรมอำเภอตากฟ้าเป็นผู้ประสานงาน และได้รับความร่วมมือจากชาวตากฟ้าทุกคน กิจกรรมในงานประเพณีบุญสลากภัตของวัดตากฟ้า พระอารามหลวง อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์^๑

๑. การประกวดสำหรับสลากภัต มีการกำหนดรูปแบบของสำหรับสลากภัต เพื่อให้มีความสวยงามและเพียงพอสำหรับจำนวนพระภิกษุ โดยกำหนดรูปแบบดังนี้ ต้องมีคานหางหงษ์, สาแหรก และกระจาด มีอาหารคาว ๔ อย่าง และอาหารหวาน ๔ อย่าง มีคนโขนน้ำ (อาจจะเป็นขันทองเหลือง หรือเหยือกแก้วก็ได้) โดยจะมีการลอยดอกมะลิ หรือหยดน้ำยาอุทัยทิพย์ และต้องมีภาชนะตักน้ำด้วย ที่สำคัญคือ เจ้าของสำหรับจะแต่งชุดไทย หรือชุดพื้นบ้าน

^๑ ประวัติวัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์. [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<<http://www.wattakfa.com/index.php/component/content/article/1-latest-news/48-17-2553.html>>, สืบค้น ๑๗/๑๑/๒๕๕๕.

๒. การประกวดเทพีสลากภัต เป็นกิจกรรมที่เสริมเข้ามา การประกวดมีการจัด เหมือนกับการประกวดนางงามทั่วไป คือ มีการเดิน, การแสดงความสามารถทางวัฒนธรรม แต่ไม่ กำหนดสถานภาพของผู้เข้าประกวดคือ อาจจะเป็นโสด, ม่าย หรือสมรสแล้ว ก็ได้

๓. การประกวดขบวนแห่สลากภัต โดยกำหนดรูปแบบของขบวนให้เหมือนกันทุก หน่วยงานที่เข้าร่วมกิจกรรม สำหรับรูปแบบของขบวนแห่สลากภัตในแต่ละขบวนมีดังนี้ มีรถตกแต่ง เป็นเรื่องราวพุทธประวัติ ๑ คัน บนรถต้องมีหญิงสาวแต่งชุดไทย ๑ คน มีสำหรับสลากภัต ๑ สำหรับ มีผู้ หารับอย่างน้อย ๑๐ คนขึ้นไป (แต่งชุดไทย) มีขบวนเถลิงเท็งก็ได้ และมีผู้เข้าร่วมขบวนแต่งชุดไทย อย่างน้อย ๓๐ คน จากรูปแบบดังกล่าวนี้ จึงทำให้ประเพณีบุญสลากภัตวัดตากฟ้า พระอารามหลวง มีความโดดเด่นจนเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปไม่ใช่เฉพาะแต่อำเภอตากฟ้าเท่านั้น การเผยแพร่โดยสื่อหลาย แขนงทำให้ประเพณีบุญสลากภัตวัดตากฟ้า พระอารามหลวง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นที่รู้จักกัน โดยทั่วไป ซึ่งมีความแตกต่างกับสมัยพุทธกาลในเรื่องของรูปแบบ แต่พิธีกรรมทางพุทธศาสนายังคง รูปแบบไว้อย่างเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากนัก

สลากภัตในสมัยพุทธกาลดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก^๒ ได้กล่าวเอาไว้ว่า ในสมัย พุทธกาลขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเสด็จประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ ในเวลานั้นเกิดข้าวยากหมาก แพงขึ้น ทำให้ผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาไม่สามารถถวายสังฆภัตตาหารได้ จึงได้พากันคิดจะถวายตาม ความสามารถที่ตนพอจะกระทำได้ ครั้นนั้น ภิกษุทั้งหลายนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระผู้มีพระภาค เจ้า พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์รับภัตไว้ ๗ อย่าง ในจำนวนภัตทั้ง ๗ อย่างนั้น สลากภัต จัดอยู่ในอันดับที่ ๔ ที่พระพุทธร่องค์ทรงอนุญาตภัตทั้ง ๗ อย่าง ในพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๗ จุลวรรค ภาค ๒ เป็นชื่อของทานและเป็นพุทธานุญาต”^๓ ภัต ๗ อย่าง ให้กับพระสงฆ์ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. สังฆภัต
๒. อุเทศภัต
๓. นิมนต์ภัต
๔. สลากภัต
๕. ปักขิภัต
๖. อุโปสถภัต
๗. ปฏิกปาชิกภัต

^๒ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๐๐.

^๓ วิ.จุล. (ไทย) ๗/๓๘๘/๑๙๕.

สลากภัตในสมัยพุทธกาล ถ้ามองในลักษณะของการศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับ ประเพณีบุญสลากภัตในสมัยปัจจุบันแล้ว ในสมัยพุทธกาลเป็นการกระทำตามพระบรมพุทธานุญาต ที่ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ตามวินัยทุกประการ ซึ่งแตกต่างกับบุญสลากภัตในปัจจุบันที่มีการบูรณาการ รูปแบบประเพณีให้มีความเหมาะสมตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป โดยนำเอาประเพณีของแต่ละ ท้องถิ่น มาปรับประยุกต์ให้เข้ากับพื้นฐานการดำเนินชีวิต ตามการสืบสานประเพณีให้เข้ากับประเพณี ของแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่น ซึ่งในแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นก็มีชื่อเรียกประเพณีบุญสลากภัตต่างกัน ไป เช่น ในท้องถิ่นภาคเหนือเรียกว่า “ตาลก้วยฉลาก” ในภาคอีสานเรียกว่า “บุญข้าวสาก” ในภาคใต้ “ประเพณีชิงเปรต” ในภาคกลางเรียกว่า “สลากภัต” ตรงตามสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะในประเพณี บุญสลากภัตวัดตากฟ้า พระอารามหลวง อันเป็นกรณีศึกษาของงานวิจัยในครั้งนี้ ที่พอจะสรุปได้ถึง ความเหมือน และความแตกต่างดังนี้ คือ (๑) การจับฉลากทานให้พระสงฆ์เป็นผู้จับมีความเหมือนกัน ในวัตถุประสงค์ของการไม่เจาะจงการให้ทานเฉพาะรูปใดรูปหนึ่งเท่านั้น และยังคงความเหมือนกัน ตามพุทธานุญาตของพระพุทธองค์ไว้จนกระทั่งปัจจุบัน (๒) ในการจัดสำรับเป็นส่วนเฉพาะตนหรือ ครอบครัวไม่รวมกันก็ยิ่งเหมือนกันกับสมัยพุทธกาล (๓) รูปแบบประเพณีในสมัยพุทธกาลไม่มีการแห่ สำรับ และจัดสำรับให้สวยงามพร้อมทั้งมีการจัดประกวดสำรับ เช่น ประเพณีบุญสลากภัตวัดตากฟ้า พระอารามหลวง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของประเพณีที่โดดเด่นเฉพาะตนในรูปแบบของการโน้มน้าวให้ พุทธศาสนิกชนมีความสนใจใคร่ที่จะเข้ามาทำบุญตามความคาดหวังในการทำบุญ และเป็นแรงจูงใจ อีกลักษณะหนึ่งของการจัดประเพณีการทำบุญ ในลักษณะเฉพาะของการทำบุญฉลากภัตทาน คือการ ทำบุญด้วยการจับฉลาก ที่เรียกว่า “ประเพณีการทำบุญสลากภัตวัดตากฟ้า” อันเป็นแบบอย่างของ การอนุรักษ์สืบสานประเพณีให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมปัจจุบันที่ ต้องการทำบุญไปด้วย และได้รับความแปลกตาน่าสนใจ และเจริญในด้านจิตใจไปพร้อมๆ กันด้วย

ประเพณีการถวายสลากภัต เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งทางพระพุทธศาสนา ที่บรรพชนได้สืบทอด อนุรักษ์ สืบสาน มาอย่างยาวนาน ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสามัคคี เพราะเหตุที่มนุษย์มีความต้องการความสัมพันธ์ที่ดี ในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะอย่างสันติสุข เริ่ม ตั้งแต่สถาบันครอบครัวไปจนถึงสังคมโลก หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในสังคมไทยได้อย่างชัดเจน ประการแรกก็คือหลักของ “ทานและการให้” เพราะเป็น การแสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกันระหว่างวงศาคณะญาติ เพื่อน และกลุ่มคนในสังคม มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เป็น ประโยชน์เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตของชุมชน การให้ทานตามประเพณี เป็นหลักการครองคนในสังคม ได้อีกทางหนึ่ง และสามารถผูกมิตรไมตรี ความรักสมัครสมานสามัคคี รวมน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ให้ เกิดขึ้นได้ในสังคม “ผู้ให้ทานย่อมได้ชื่อว่าเป็นที่รักที่ขบใจของคนทั้งหลาย เพราะผู้รับย่อมเป็นที่ชื่น ชอบในเมตตาธรรมของผู้ให้เสมอ และผู้ให้ทานยังได้ชื่อว่าเข้าถึงประโยชน์และความดีงามขั้นสูงสุด

ในทางพระพุทธศาสนา”^๔ โดยเฉพาะความโดดเด่นของประเพณีทำบุญสลากภัต วัดตากฟ้า นั้น มีเหมาะสมถูกต้องในส่วนของการทำบุญสลากภัตตามพระบรมพุทธานุญาต และโดดเด่นในเรื่องของแนวคิดในการจัดทำรูปแบบของการถวายทานให้กับพระสงฆ์ รวมไปถึงเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ ส่งเสริมการทำบุญบริจาคทานและอนุรักษ์สืบสานประเพณีดังกล่าว ไว้ตามความคาดหวังของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นของอำเภอตากฟ้า เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ควรจะนำเสนอรูปแบบประเพณีของการทำบุญสลากภัตวัดตากฟ้าให้คงความโดดเด่นให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม และรักษาประเพณีการทำบุญสลากภัตให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป ตลอดถึงเป็นแนวทางของการวิจัยในครั้งนี้ให้มีความถูกต้อง เหมาะสมกับรูปแบบและความคาดหวังของผู้ที่หวังในการบริจาคทานในพระพุทธศาสนา และได้รับบุญตามที่ได้หวังและตั้งใจไว้ตามความเชื่อถือตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา ในเรื่องของบุญกิริยาวัตถุ^๕ แปลว่า “บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา” มี ๓ ประการ ประกอบไปด้วย ทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย เพื่อความสอดคล้องเหมาะสมตามความคาดหวังต่อการทำบุญบริจาคทาน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวัฒนธรรมการให้ทานและการทำบุญของชาวไทยพุทธ เพราะปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มีความคลาดเคลื่อนในประเด็นต่างๆ อย่างเด่นชัด และทัศนคติในการทำบุญมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และผิดไปจากวัตถุประสงค์ในความเป็นจริง ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่ออนุรักษ์สืบสานประเพณีวัฒนธรรม การให้ทานในสังคมพุทธและเป็นการอนุรักษ์สืบสาน วัฒนธรรมประเพณีการถวายสลากภัตของชุมชนวัดตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ อย่างถูกต้อง และยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประเพณีการทำบุญสลากภัตในพระพุทธศาสนาเถรวาท และประเพณีการทำบุญสลากภัต วัดตากฟ้า พระอารามหลวง จังหวัดนครสวรรค์

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคาดหวังในประเพณีการทำบุญสลากภัตของพุทธบริษัทในสังคมไทย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์สืบสานประเพณีการทำบุญสลากภัตของวัดตากฟ้า พระอารามหลวง อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

^๔ พระลือชัย อินทโยโส (นราทอง), “ศึกษาการให้ทานของชาวพุทธในจังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

^๕ พุ.อิตฺติ.(ไทย) ๒๕/๒๗๐. อัง. อรรถกถา.(ไทย) ๒๓/๒๔๕.

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาประเพณีการทำบุญสลากภัตวัดตากฟ้า พระอารามหลวง อำเภอดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์” เป็นการวิจัยเชิงปริมาณมีลักษณะสำรวจ เกี่ยวกับความคาดหวังของชาวพุทธต่อการทำบุญประเพณีถวายสลากภัต ของวัดตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ มีขอบเขตในการศึกษา ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ๑) ประชากรในอำเภอดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๓๕,๑๐๓ คน ๒) กลุ่มตัวอย่างใช้ตัวอย่างประชากร จำนวน ๓๙๖ คน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ศึกษาค้นคว้า มี ๒ ส่วน คือ

๑) เนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลปฐมภูมิจะศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับการให้ทานในพุทธศาสนา ในภาพรวม ความเป็นมาของการทำบุญสลากภัตในสมัยพุทธกาล แนวคิดการให้ทาน ประเภทของทาน วัตถุประสงค์ที่จะให้ทาน ผู้ให้ทาน และบุคคลผู้จะรับทาน จากคัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่นพระไตรปิฎก จะใช้พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวง กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๔๘

๒) เนื้อหาเกี่ยวกับ เอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ ตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญสลากภัตในสังคมไทย ทั้งเชิงประเพณีวัฒนธรรมการให้ทานในมิติต่างๆ เช่น ตำราวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์ออนไลน์

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ วัดตากฟ้า พระอารามหลวง เป็นพื้นที่ศึกษา

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

เวลาในการวิจัยครั้งนี้ เริ่ม เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๕ ถึง เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

๑.๔ สมมติฐานในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาประเพณีการทำบุญสลากภัตวัดตากฟ้า พระอารามหลวง อำเภอดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์” ได้กำหนดสมมติฐานไว้ ดังนี้

๑.๔.๑ พุทธศาสนิกชนที่มี เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ต่างกัน มีทัศนคติในการร่วมทำบุญประเพณีถวายสลากภัตต่างกัน

๑.๔.๒ พุทธศาสนิกชนที่มี เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ มีทัศนคติในการร่วมทำบุญประเพณีถวายสลากภัตต่างกัน มีความคาดหวังต่างกัน

๑.๔.๓ พุทธศาสนิกชนที่มี เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ต่างกัน มีทัศนคติและความคาดหวัง ต่างกัน มีความต้องการตรงกัน

๑.๕ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๕.๑ ประเพณีการทำบุญสลากภัตในพระพุทธศาสนาเถรวาท และประเพณีการทำบุญสลากภัต วัดตากฟ้า พระอารามหลวง จังหวัดนครสวรรค์เป็นอย่างไร และมีรายละเอียดอย่างไร?

๑.๕.๒ ประเพณีการทำบุญสลากภัตของพุทธบริษัทในสังคมไทย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลมีอะไรบ้าง และมีรายละเอียดอย่างไร?

๑.๕.๓ แนวทางการอนุรักษ์สืบสานประเพณีการทำบุญสลากภัตของวัดตากฟ้า พระอารามหลวง อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ เป็นอย่างไร?

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

สลากภัต หมายถึง วัตถุสิ่งของมีพุทธศาสนิกชนถวายพระภิกษุสามเณรตามตามฤดูกาล โดยอาศัยวิธีการจับสลากหรือมีหมายเลขกำกับวัตถุสิ่งของที่มาถวายพระภิกษุสามเณร

การทำบุญ หมายถึง กิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนได้ดำเนินการกระทำตามหลักบุญกิริยา ๓ ประการ ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา

การทำบุญสลากภัต หมายถึง การบำเพ็ญบุญของพุทธศาสนิกชนตามแนวทางบุญกิริยา โดยอาศัยวัตถุสิ่งของที่ผลิตขึ้นได้ตามฤดูกาลแล้วนำมาถวายพระภิกษุสามเณร ซึ่งสิ่งของเหล่านั้นมีสลากหมายเลขกำกับอยู่

ความคาดหวัง หมายถึง เจตคติของประชาชนที่มีต่อประเพณีการทำบุญสลากภัต วัดตากฟ้า พระอารามหลวง

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากวิจัย

๑.๗.๑ ได้ทราบความหมายและความสำคัญในการทำบุญสลากภัตตามในพระพุทธศาสนาและสังคมไทย

๑.๗.๒ ได้ทราบระดับความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อประเพณีการทำบุญสลากภัต วัดตากฟ้า พระอารามหลวง

๑.๗.๓ ได้แนวทางการทางการอนุรักษ์สืบสานประเพณีการทำบุญสลากภัตของวัดตากฟ้า พระอารามหลวง อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์